

POETUL NOSTRU, PETŐFI. ÎNCEPUTURILE

Opera poetului romantic maghiar Petőfi Sándor este cunoscută de toți, toată lumea auzind măcar o dată versurile din *Găina mamei* sau *Stă ciobanul, pe asin*, adesea acestea reprezentând primele contacte cu texte literare.

Expoziția organizată cu ocazia aniversării a 200 de ani de la naștere își propune o prezentare a începuturilor și se concentrează asupra unui element cheie din moștenirea literară a poetului: lirica sa, felul în care versurile sale prind

viață și-și constituie propriile tradiții, precum și varietatea în care aceste texte pot fi utilizate. Figura poetului stă la baza concepției expoziției, de aceea sunt urmărite momentele de început, primele etape ale dezvoltării cultului Petőfi.

Structura expoziției urmărește mai multe paliere tematice. În prima parte sunt expuse volumele publicate în timpul vieții poetului, în timp ce o a doua secțiune cuprinde câteva copii manuscrise după poeziile lui, exemplare reprezentative din punct de vedere al utilizării lor în masă și al constituirii moștenirii literare. Răspândirea liricii lui Petőfi denotă și o extindere a sferei de utilizare, atestată de varietatea prelucrărilor muzicale, expuse în continuare. Poeziile sale au devenit cântece populare, patriotice, de cult, mai mulți compozitori (cunoscuți sau mai puțin cunoscuți) transpunând versurile sale în melodii.

De asemenea, se știe că Petőfi era pasionat de teatru și că teatrul a jucat un rol foarte important în viața lui, el înregistrând atât succese cât și eșecuri în acest domeniu. Și-a încercat mâna și în calitate de autor de teatru – o parte a expoziției este dedicată acestei perioade.

Amintirea poetului în memoria colectivă este una multifacțată, iar în cadrul expoziției sunt prezentate câteva documente referitoare la moartea/dispariția poetului, evocând atât legendele privind statutul său de prieten de suflet, cât și pe cele referitoare la moartea eroică a unui revoluționar.

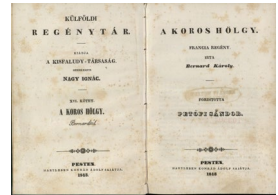
Petőfi este cunoscut și recunoscut nu doar printre vorbitorii de limba maghiară. Nu există poet din literatura maghiară care să fi cunoscut mai multe traduceri și a cărei operă literară să fie tradusă în atâtea limbi străine. În cadrul expoziției prezentăm primele piese ale acestui corpus impozant de traduceri (continuarea se află în vitrinele expoziționale de la parterul clădirii, unde sunt prezentate alături de ediții cu opera lui Petőfi și de literatură critică).

Petőfi este totodată și poetul căruia îi sunt dedicate nenumărate lucrări de critică literară, din care expoziția de față pune în lumină doar o selecție formată din lucrări care îl leagă pe Petőfi de orașul Cluj. Aceste scrieri marchează momentul de început pentru fenomenul “Petőfi al nostru” și începuturile unui drum cu nenumărate bifurcații și ramificații în toate direcțiile.

Expoziția oferă o selecție din volumele tipărite până la sfârșitul secolului 20, manuscrise și materiale iconografice (fotografii, ilustrate, stampe) cu relevanță pentru opera poetului.

Primul exponat evocă perioada de început a portretelor dedicate lui Petőfi: primul portret al poetului cunoscut și destinat publicității, realizat în 1845 de pictorul Barabás Miklós. Portretul comandat de revista *Pesti Divatlap* a fost răspândit sub formă de litografie și îl reprezintă într-o ținută sobră. La momentul apariției portretului, Petőfi avea deja mai multe volume publicate. Primul său volum ieșit de sub teascurile tiparului este o traducere, cunoscut fiind faptul că adaptarea operelor literare în limba maghiară a reprezentat și o sursă de venit. În timpul șederii sale la Budapesta în vara anului 1843 s-a ocupat de traducerea de romane, chiar în anul respectiv fiind publicată

traducerea în limba maghiară a operei lui Charles de Bernard, *La femme de quarante*. A urmat *Robin Hood* de George Payne Rainsford, parte a unei colecții editoriale cu titlul *Külföldi Regénytár [Biblioteca de romane străine]*, dedicată traducerilor de romane, inițiată de Societatea Kiszaludy-Társaság. Un proiect ambițios de a traduce lucrările lui Shakespeare a fost inițiat de Academia

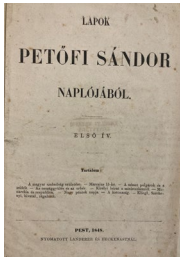
Maghiară sub egida seriei *Shakespeare összes színművei [Opere complete ale lui Shakespeare]* în traducerea scriitorilor Arany, Petőfi, Vörösmarty. Prima traducere este *Coriolan*, care îi aparține chiar lui Petőfi, dar seria a fost întreruptă din pricina perioadei zbuciumate care a urmat.

Prima poezie publicată de Petőfi este *A borozó [Băutorul de vin]*,¹ apărută în 1842 în numărul 22 al revistei *Athenaeum*, includerea numărului respectiv printre exponate marcând acest moment de reper. Seria exponatelor continuă cu volume de Petőfi. Aceste volume elegante, de format mic sunt

---

¹ Titlurile versurilor sunt preluate din traducerile românești ale poeziilor lui Petőfi. În cazurile unde nu avem traducere în limba română, am păstrat titlul maghiar, iar în paranteză am oferit traducerea noastră.

editio princeps și constituie în prezent rarități bibliofile. Perioada creației se întinde la Petőfi pe durata a doar șapte ani, în timpul vieții apărând 14 volume² (din care 10 sunt de poezii, cu exemplare păstrate și în colecțiile bibliotecii noastre).

Volumul *Din jurnalul lui Petőfi* este lucrarea în proză cea mai cunoscută, combinând elemente din genul jurnalului, al memoriilor și al publicisticii și în care relatează despre prima lună a Revoluției din 1848. La apariție, purta subtitlul *Prima parte* – deci avea în vedere și o continuare.³

Expoziția continuă prezentarea operei lui Petőfi prin prisma receptării literare a creației lui. Intensitatea utilizării textelor este demonstrată nu cu ajutorul nenumăratelor ediții postume, ci prin raportare la alte fenomene. Primul fenomen evidențiat este răspândirea operei sale prin copii manuscrise. Copierea în manuscris a poeziilor sale presupune o „utilizare privată”, însă rezultate recente din domeniul textologiei indică și o „publicitate a manuscriselor”. Astfel, textul copiat reprezintă un pas în plus spre consolidarea tradiției literare, căci copistul sau compilatorul, chiar dacă nu intenționa să dea o viață independentă acestor texte, avea în vedere transmiterea lor în rândul unui public mai larg. Manuscrisele îmbracă forme diferite: copii pe o singură filă, antologii, versuri puse pe muzică, dramatizări, o selecție din cele păstrate în cadrul Bibliotecii Centrale Universitare fiind prezentată în cadrul expoziției. Poeziile copiate sunt expuse în ordinea cronologică a apariției lor, pornind de la cele fără acompaniament muzical spre cele însoțite de linie melodică.

Volumul *Elegyes versek gyűjteménye [Colecție de versuri]*⁴ cuprinde mai multe poezii copiate de mână, mai ales manuscrise pe o singură filă sau caiete nelegate. Această antologie cu peste 500 de poezii este o colecție de versuri din autori diferiți, copiate de persoane diferite, în perioade diferite, cuprinzând și poezii de Petőfi, din perioada debutului său literar. Poezia *Din*

---

² Poemul *Apostolul* a apărut doar la 1874, întrucât perioada următoare înfrângerii Revoluției din 1848 a fost una neprielnică pentru publicarea textelor lui Petőfi.

³ *Históriai jegyzetek [Însemnări istorice]* poate fi considerată din anumite puncte de vedere continuarea la *Lapok*, dar în orice caz există în paralel cu editarea în 1887 de către Baróti Lajos a volumului *Petőfi Ujabb reliquiái 1838–1848 [Noi relicve Petőfi]*, gyűjt. Baróti Lajos, kiad. a Kisfaludy Társaság, Bp., Franklin, 1887. Cf: Hermann Róbert: *Egy visszhangtalan Petőfi-kézirat: a Históriai jegyzetek*, ItK 2018/1, 36–61.

⁴ Cota: Ms. 2991.

depărtare (1843) este păstrată într-un volum manuscris cu autor necunoscut; poezia *Cât e lumea* (1844) a fost inclusă într-o antologie întocmită la mijlocul secolului al XIX-lea cu titlul *Műdalok [Muzică de petrecere]*,⁵ de un copist necunoscut. Poezia *Dacă Dumnezeu* a fost inclusă în antologia *Dalfűzér [Șirag de cântece]* întocmită în 1868 de un copist cu numele Finta Endre. Două poezii datând din 1847, *Ide kis lyány... [Hai, fetiço]* și *Amurg*, au fost copiate la 30 decembrie 1854 la Sibiu, de Szilágyi Miklós, această copie fiind singura datată și semnată din antologia *Elegyes versek*. Istoricul de muzică Seprődi János (1874, Chibed –1923, Cluj), un pionier al cercetării muzicii populare, a întocmit în timpul studenției sale la Colegiul Reformat din Odorheiu Secuiesc un volum de 49 de poezii, în care a copiat 7 poezii de Petőfi, pe lângă strofe de Arany János, Vörösmarty Mihály, Gyulai Pál, Tompa Mihály, Garay János. Poezia *Domnul Pató Pál* (1847) este semnată de el, menționând și anul copierii: 1888.

Copia poeziei *Paloșul și lanțul* (1847) s-a păstrat într-un volum straniu care s-a bucurat de mare notorietate la sfârșitul secolului al XIX-lea, scriitorul Jókai Mór anunțând apariția sa în ziarul *Pesti Hírlap*⁶ drept un manuscris necunoscut până atunci al poetului Petőfi. Știrea a constituit o senzație nu doar pentru că volumul mic, cuprinzând „toate poeziile”, ar fi devenit ultimul manuscris cunoscut de Petőfi, ci și pentru că scrisul a fost înregistrat prin stenografiere, presupunându-se că însuși poetul a optat pentru acest tip de scriere. Explicația fabuloasă a stenografiei și legenda din jurul volumului au fost însă rapid spulberate, când specialiștii de la Muzeul Național al Ungariei au dovedit că volumul nu conține scrierea autografă a lui Petőfi, ci a fost compilat în anii ‘70 – ‘80 ai secolului al XIX-lea, copistul chiar semnându-se pe ultima pagină a volumului: „scris de Nagy Béla”, un pionier al stenografiei, după Gabelsberger-Markovits din Ungaria. Volumul a fost achiziționat de Societatea Muzeului Ardelean, după ce proprietarul inițial a fost convins că

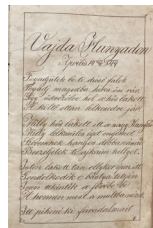
⁵ Titlul volumului, dat la inventarierea lui, semnaleză conținutul. Autor anonim, data și locul necunoscute, după scris pare să fie de pe la mijlocul secolului al XIX-lea.

⁶ *Petőfi könyve*, Pesti Hírlap, 1892. februar 14.

manuscrisul nu îi aparține lui Petőfi⁷. Lucrarea rămâne totuși o raritate datorită scrierii prin stenografiere.

Dintre copii nu putea să lipsească nici catrenul arhicunoscut *Votum Petőfianum. Libertate și amor!* (1847), pus la loc de cinste de Szentgyörgyi Lajos în volumul său manuscris cu titlul *Dalfűzér*, realizat la Aiud în 1849. Strofa apare înaintea paginii de titlu, într-un chenar cu ornamente florare policrome. Volumul cuprinde 317 poezii copiate de Szentgyörgyi, printre care mai multe versuri de Petőfi.

Lirica revoluționară a lui Petőfi a fost răspândită de asemenea prin copii manuscrite. Poeziile sale au fost citite, uneori cu anumite rezerve, căci lectura versurilor sale putea să aibă și consecințe politice. Acesta poate fi motivul pentru care copistul poeziei *A királyokhoz [Către regi]* (1848) a introdus un avertisment: *Vă rog respectuos să nu dați această poezie pe mâna oricui*. Poezia cu titlul *Vajda-Hunyadon (Aprilis 14. 1849.)*

[Voi vestite ziduri...], scrisă la Hunedoara, una dintre scenele de desfășurare a Revoluției pașoptiste din Transilvania, a fost copiată într-o manieră destul de neîndemânatică în 1851 de Rigó Gyula.⁸ Cunoscută ca ultima poezie a lui Petőfi *Sus la războiul sfânt!* (1849), copia acesteia poartă o mențiune de altă mână: *Petőfi (ultima poezie); 1848 mai în Transilvania!* Conotațiile politice ale liricii lui Petőfi nu puteau rămâne ascunse percepției contemporanilor.

Mai multe dintre poeziile lui Petőfi au fost puse pe muzică încă din timpul vieții sale. Categoria versurilor pe melodii reprezintă un capitol distinct al expoziției. Arhicunoscută și aleasă de cei mai mulți compozitori pentru prelucrări muzicale, poezia *Cântec național* a cunoscut prima linie melodică în martie 1848, datorată lui Egressy Béni (1814–1851). Expoziția prezintă varianta acestei partituri prin exemplarul manuscris de note muzicale întocmit de Szalontai Madass Sándor (1840–1850) cu titlul *Kótás Dallos Könyv [Carte de cântece cu note muzicale]*. Figura lui Madass Sándor este una bine-cunoscută în literatura de istoria muzicii, acesta fiind considerat un precursor

---

⁷ [Kelemen Lajos]: Petőfi stenogramja, Erdélyi Múzeum, 1906, 61-62. Manuscrisul a fost achiziționat de Societatea Muzeului Ardelean de la Hajek Adolf, Kelemen Lajos consemnând în registre: "Manuscris fals atribuit lui Petőfi."

⁸ Posibil să fie Rigó Gyula, membru activ la Casina Națională Deva. Cf. Demeter Lajos – Süli Attila: *Újabb adatok és szempontok Váradi József 1853–54. évi háromszéki mozgalmának történetéhez*, Acta Musei Militaris in Hungaria, 14, 2014, 15–50.

al lui Béla Bartók și Zoltán Kodály în domeniul folcloristicii. Volumul lui Madass cuprinde 131 de cântece, pe care le-a copiat pentru divertismentul cercului său de prieteni, pentru categoria micii nobilimi burgheze.⁹ La fel, și numele lui Almási Sándor (1807–1875) este cunoscut în istoria muzicii, considerat la rândul său drept precursor al marilor folcloriști, realizând și el două antologii voluminoase de cântece. În fondul de manuscrise al Colecțiilor Speciale se păstrează lucrarea sa în două volume *Magyar Dalnok* (pe cotor: *Magyar Dallok*), cercetările lui Almási fiind analizate și contextualizate în repetate rânduri de istoricii de muzică.¹⁰ Lucrarea lui Almási a fost deschisă la poezia *Stă ciobanul, pe asin*, scrisă de Petőfi, dar devenită cântec popular.

Colecțiile Speciale ale bibliotecii păstrează și arhiva lui Farkas Ödön (1851–1912), directorul Conservatorului de Muzică din Cluj, renumit compozitor și dirijor, cuprinzând partituri manuscrise. Dintre acestea a fost selectată compoziția pentru poezia *Te a tavaszt szereted [Tu iubești primăvara]* de Petőfi. Muzica marilor romantici germani (Schumann, Mendelssohn, Wagner) a fost alăturată de Farkas Ödön versurilor unor poeți iubiți de public. Expoziția prezintă litografia din 1932 a poeziei *Szomjas ember tünődése [Meditația omului căruia îi e sete]*, parte a unei lucrări corale de Delly-Szabó Géza, discipolul lui Farkas Ödön.

Cu ocazia aniversării a 50 de ani de la revoluția pașoptistă, la Budapesta a fost publicat un album de artă cuprinzând o sută de poezii puse pe note de Petőfi, un indicator în privința volumului de prelucrări muzicale dedicate liricii marelui poet. Compozitori renumiți și consacrați au contribuit la cultul poetului și la păstrarea vie a operei sale: în 1943 Zoltán Kodály a compus muzica pentru poezia *Csatadal*.

Poeziile lui Petőfi au fost puse pe muzică inclusiv de compozitori români, fiind prezentată în cadrul expoziției lucrarea etnomuzicologului clujean Ioan R. Nicola (1913-1981), cuprinzând partiturile pentru acompaniamentul versurilor a trei poeți romantici: Alfred de Musset, Mihai Eminescu și Petőfi. Nicola a fost absolvent al

⁹ Cf. Benkő András: *Madass Sándor énekeskönyve*, in: Angi István, szerk. *Zenetudományi írások*, Buk., Kriterion: 1977, 226-267.

¹⁰ Benkő András: *Almási Sámuel kétkötetes dalgyűjteménye*, Igaz Szó, 1971/1, 115-120, Almási István: *Kodály Zoltán és Gyulai Ágost Almási Sámuel dalgyűjteményéről*, http://www.m-kodalytarsasag.hu/media/eloadasok/2013-/Almasi_Istvan-Almasi_Samuel.pdf

Conservatorului de Muzică de la București, student al lui Constantin Brăiloiu pe care l-a considerat maestrul său.

Seria poeziilor transpuse pe muzică se încheie cu *Színészdal [Cântecul actorilor]*, considerat „imnul actorului maghiar”. Prelucrarea muzicală îi aparține compozitorului și pedagogului muzical Sándor Beder (1896–1946), cântecul fiind interpretat înaintea începerii spectacolelor de operă din zilele de 11 și 12 noiembrie 1940.

Expoziția trece de la versuri transpuse pe muzică la opera dramatică a lui Petőfi, fiind prezentate în cadrul expoziției două lucrări. Drama în patru acte cu titlul *Tigris és hiéna [Tigrul și hiena]* a fost dramatizată de Ecsedy Kovács Gyula și pusă în scenă la Cluj în anul 1883. Problema montării piesei a fost ridicată și în timpul vieții lui Petőfi, lucrarea fiind acceptată de Teatrul Național din Pesta, însă Petőfi a retras-o fiindcă a fost nemulțumit de faptul că drama sa n-ar fi avut statut de premieră extraordinară, ci de spectacol inclus în abonament. E. Kovács Gyula ar fi vrut să pună în scenă piesa și mai devreme, în 31 decembrie 1876, pentru a sărbători ziua de naștere a poetului, însă premiera absolută a avut loc în cele din urmă la 3 noiembrie 1883, urmată de încă două reprezentații în zilele de 4 noiembrie și 26 decembrie, după care a fost scoasă din program. Biblioteca Documentară a Teatrului Maghiar de Stat din Cluj păstrează un exemplar de regizor al lui E. Kovács Gyula, cuprinzând și decorurile de scenă, care este inclus în această expoziție grație colaborării interinstituționale în organizarea acestui eveniment aniversar.¹¹ Exemplarul este expus alături de afișul reprezentației din 4 noiembrie. Reprezentația dramei *Tigris és hiéna*, în concepția regizorală din 1877 ar fi inclus și o dramoletă cu titlul *Petőfi ébredése [Trezirea la viață a lui Petőfi]*, în care poetul s-ar fi trezit la viață din moarte, însă aflând de asuprirea revoluției, alegea să se întoarcă în mormânt. Acest „poem ocazional” conceput cu ample inserții de tableaux vivantes nu a mai fost legat de premiera din 1883, însă spectacolul totuși a avut loc în cursul aceluiași an, la data de 30 decembrie, marcând ziua de naștere a poetului.

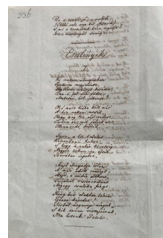

¹¹Mulțumim pe această cale responsabililor de la Teatrul Maghiar de Stat, Kocsis Tünde și Cséj Zoltánnak, care au facilitat acest împrumut.

Premiera absolută a poemului *Ianoș, viteazul*, o altă dramatizare de Petőfi, devenită între timp o piesă îndrăgită a repertoriilor teatrale, a avut loc tot la Cluj. În 1903, Bakonyi Károly, un autor de opere dramaturgice și-a propus dramatizarea celei mai cunoscute opere a literaturii maghiare: *Ianoș, viteazul*. Versurile la spectacolul muzical au fost compuse de Heltai Jenő, muzica de Kacsóh Pongrácz, premiera având loc în cele din urmă în 1905. În cadrul expoziției este expus afișul reprezentației din 17 septembrie 1906, însă spectacolul se joacă continuu de atunci.

O unitate distinctă a expoziției este dedicată dispariției/morții poetului în timpul luptelor Revoluției din 1848-1849, misterul fiind o componentă principală în dimensiunea cultică conferită figurii poetului. Îndemnul însuflețit al poetului la sprijinirea revoluției maghiare a devenit chiar trăsătura sa distinctivă, numele lui contopindu-se cu ideea luptei pentru libertate. Dispariția sa misterioasă pe câmpul de luptă lângă Sighișoara a dat naștere unui șir de legende, un fenomen care este ilustrat și prin exponatele incluse în această secțiune. Dispariția a fost anunțată pentru prima dată în ziarul *Szabadság. Politikai hírlap* la data de 7 august 1849: „Generalul nostru erou [generalul Bem] a fost aproape să piară și el în această campanie îndrăzneată, iar conform rapoartelor, iubitul nostru poet laureat, înflăcăratul P.S. a pierit”. Știrea a fost completată totuși de o mențiune cum că Redacția nu a primi o înștiințare oficială în acest sens [moartea lui Petőfi] și astfel consideră știrea un zvon nefondat.

Figura poetului este evocată în poemul lui Arany János cu titlul *Emlények [Memorii]*, lucrare inclusă în manuscrisul care a stat la baza primului volum tipărit reprezentativ al lui Arany din 1856, unde versurile au fost copiate atât de el, cât și de studenții lui, el ocupându-se de corectură și editare. Expoziția evocă prietenia legendară dintre cei doi poeți, Arany și Petőfi, prin prezentarea acestui poem alături de fotografiile lor.

Dispariția lui Petőfi a dat naștere mai multor legende, la sfârșitul secolului al XIX-lea având loc deja dezbateri privind circumstanțele dispariției și privind ultimele ore din viață. Un izvor istoric important și pentru cercetătorii de azi îl constituie corespondența contelui Hallerkői Haller József. În baza scrisorilor sale din perioada 1888–1889, Imreh Sándor, directorul tipografiei Colegiului Reformat, a publicat în ziarul *Marosvidék* o colecție cuprinzând rapoartele privind încercările de identificare a locului morții lui Petőfi. Haller József a

realizat mai multe planșe color înfățișând câmpul de luptă de lângă Sighișoara, pe care le-a trimis redacției și a marcat punctul pe care l-a considerat a fi locul morții lui Petőfi. Publicului expoziției îi este prezentată scrisoarea lui Haller József din 25 noiembrie 1888, cuprinzând planșa care a fost completată și colorată mai târziu. Ulterior, a fost marcat cu creion albastru acest paragraf: „Petőfi a căzut cam la 2500 stânjeni de câmpul de luptă, la retragere. Am martori care afirmă că Petőfi ar fi strigat „Eu sunt Petőfi”, când a fost împins în mormânt de un infanterist rus – care a lovit în piept și a împins în groapă și un honved rănit la picior din Gheorgheni – deși poetul ar mai fi fost în viață.” Locul presupusului mormânt a fost marcat în 1888 prin ridicarea unui obelisc, ilustrat pe o carte poștală din anii '20 ai secolului al XX-lea.

În vara anului 1956 s-a constituit o comisie academică româno-maghiară pentru identificarea mormântului lui Petőfi. Lucrările comisiei nu sunt necunoscute publicului avizat: unul dintre promotorii acestui demers, Dienes András, a oferit o descriere amănunțită în volumul său din 1958. Din partea română, unul dintre inițiatorii și susținătorii acțiunii a fost medicul Alexandru Culcer, colecția sa de documente privitoare la această problemă fiind păstrată parțial în Colecțiile Speciale ale bibliotecii noastre.¹² Culcer l-a cunoscut pe Dienes András în 1948, în timp ce lucra ca medic la Sighișoara și i-a facilitat demersurile privind inițierea unor noi cercetări în legătură cu dispariția poetului. O amintire deosebit de valoroasă a acestei colaborări o constituie colecția de documente cu titlul *Cercetări Petőfi* care cuprinde declarații, decizii și procese-verbale emise în timpul desfășurării lucrărilor comisiei mixte româno-maghiare.

La fel cum circulația legendelor care-l înconjoară pe Petőfi nu se limitează la vorbitorii de limba maghiară, nici cunoașterea creației sale literare nu se reduce la limba originală a textelor: el este poetul maghiar cel mai tradus, literatura de specialitate consemnând peste 22.500 de transpuneri în limbi străine până în 1918. Din acest corpus extins prezentăm în cadrul expoziției doar câteva dintre primele volume cu traduceri în limba germană, română, italiană și franceză.

---

¹² Donația Dan Culcer reprezintă o colecție valoroasă, aflată parțial în curs de prelucrare la Colecțiile Speciale ale Bibliotecii. Donatorul ne-a atras atenția că o parte din arhiva tatălui său este depusă și poate fi consultată la Serviciul Județean Mureș al Arhivelor Naționale.

Primul traducător al lui Petőfi a fost Dux Alfréd, care i-a transpus versurile în limba germană încă din 1845. Un alt traducător în limba germană a perioadei de început a fost Kertbeny Károly, ale cărui contribuții au apărut încă în timpul vieții poetului: în 1849 a trimis lui Petőfi traducerile sale cu o dedicație: „Am vrut să deschid drumul către faima numelui tău în străinătate”. În 1850, Kertbeny a publicat deja și poemul *Ianoș, viteazul*, spunând că aparține ca gen basmelor populare. În comentariul care însoțește traducerea, explică popularitatea lui Petőfi în legătură cu rolul său de poet al poporului maghiar. Traducerile în limba germană nu s-au făcut însă doar pe teritoriului Germaniei, ci și în Transilvania, de către un poet aparținând comunității sașilor ardeleni, Heinrich Melas.

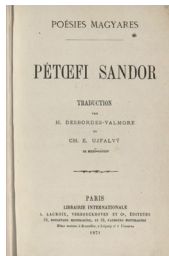

Primele traduceri în limba română au apărut în anii '60 ai secolului al XIX-lea, printre primele publicații seriale numărându-se reviste din Pesta și din Transilvania (*Aurora română*, *Familia*), care au publicat pastişe și traduceri de Petőfi. În ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea au publicat traduceri și revistele literare de peste Carpați. În cadrul expoziției este expus un număr din *Aurora română* (1865) cuprinzând o adaptare a poeziei *Iffjúság* de G. Marchișiu, precum și revista de literatură comparată *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok* (1877), editată de Brassai Sámuel și Hugo Meltzl. Este vorba de un număr special cu titlul *Petőfi-Polygotte* și oferind traduceri în limbile română și italiană ale poeziei *Tremură tufişul...* Traducerea în limba română îi aparține lui Grigore Silași, profesor de literatură al Universității din Cluj, iar cea în limba italiană poetului sicilian Giuseppe Cassone, cel mai prolific traducător al liricii lui Petőfi în această limbă.

Chiar dacă poemul *Apostolul* a apărut doar în 1874 în limba maghiară, traducerile în limbi străine n-au întârziat să apară. În limba română a fost tradusă de Ștefan Octavian Iosif, care a fost, alături de Octavian Goga, unul dintre promotorii popularizării operei lui Petőfi printre cititorii români. Grație traducerilor lor literare de mare valoare, Petőfi a devenit un poet cunoscut și apreciat și în rândul publicului român. *Az apostol* a apărut în 1896 în limba română – exemplarul expus demonstrează faptul că traducerile operei lui Petőfi circulau deja la momentul respectiv nu doar la Budapesta și în Transilvania, ci și în Regat. Exemplarului traducerii românești i se alătură în

expoziție o traducere din aceeași perioadă (1892) în limba germană, de Ludwig Stein-Abai.

Tot opera traducătorului Ștefan Octavian Iosif este și antologia Petőfi apărută la 1897 la Craiova, în cadrul unei colecții editoriale de popularizare a științei și artei. Lângă exemplarul traducerii în limba română se află o antologie slovacă. De altfel, traducerile în limba slovacă au apărut relativ târziu, începând cu anul 1870, în diferite reviste, primul volum fiind publicat în 1871. Expoziția cuprinde și traduceri de Petőfi în limbile franceză și engleză. În limba engleză au existat traduceri datând din perioada vieții poetului, în timp ce primul volum a apărut în 1866. Selecția expusă cuprinde poezii traduse de autori diferiți, precum și o antologie de cântece populare în traducerea lingvistului Edward Dundas Butler, un excelent cunoscător al limbilor europene mai mici. Primele traduceri franțuzești datează din anii 1850, iar prima culegere a fost publicată în 1871, fiind o traducere a lui Újfalvi Károly Jenő (Charles-Eugène Ujfalvy).

Ultima parte a expoziției ar putea purta subtitlul *Clujul și Petőfi*: aici sunt prezentate unele manifestări locale ale cultului poetului. Au fost selectate câteva studii dedicate lui Petőfi care încearcă să surprindă expresia regională, clujeană,¹³ a consacării ca poet național. Este cunoscut faptul că Petőfi a petrecut câteva zile la Cluj în timpul lunii de miere din 1847, fiind cazat în hotelul lui Gaetano Biasini. Clădirea poartă o placă memorială montată în 1897: „Aici au stat Petőfi Sándor și soția între 21-24 octombrie 1847. Școala superioară de fete, 15 martie 1897”. Clădirea reprezintă de atunci centrul cultului lui Petőfi la Cluj, acolo fiind depuse an de an jerbe și coroane la data de 15 martie.

Dintre istoricii literari clujeni ai perioadei de început se distinge Meltzl Hugó (Hugo von Meltzl), un reprezentant al canonului alternativ cu privire la Petőfi. Profesor de limbă și literatură germană din 1879 la Universitatea din Cluj, el a fost primul care a ținut prelegeri de critică textuală și comparativă cu privire la opera lui Petőfi, considerându-l poet al literaturii universale, în sensul conferit de Goethe. Studiul său cu titlul *A siciliai Petőfi-iskola [Școala siciliană*

---

¹³ Szabó-Reznek Eszter: *Meltzl Hugó és a kolozsvári Petőfi-ellenkánon Kísérlet a „nemzeti költő” regionális újraértelmezésére*, ItK, 2016/2, 215-224.

Petőfi] a apărut pentru prima oară în revista *Kelet* în anul 1879 și se concentrează asupra traducerilor în limba italiană făcute de sicilianul Giuseppe Cassone. Meltzl Hugó a participat și la dezbaterile filologice generate cu ocazia publicării ediției aniversare a poeziilor lui Petőfi (Athenaeum, 1874), iar exponatele reflectă implicarea sa. Un element foarte important al cultivării memoriei lui Petőfi la Cluj este înființarea unei reviste trimestriale dedicată cercetării vieții și operei poetului. Lucrările de pregătire a edițiilor critice Petőfi au fost coordonate de redactorii revistei: Csernátóni Gyula, profesor al Colegiului Reformat și discipol al lui Meltzl, Ferenczi Zoltán, directorul Bibliotecii Universitare și al Bibliotecii Societății Muzeului Ardelean, respectiv Korbuly József, inginer mecanic. Revista a apărut între anii 1888-1895. Demersul redacției a avut rezultate deosebite, prima monografie dedicată lui Petőfi fiind realizată chiar la Cluj, în urma unui concurs lansat de Societatea Kisfaludy-Társaság. În urma concursului, Ferenczi Zoltán a primit în 1890 mandatul de a întocmi monografia Petőfi, iar lucrarea a apărut în 1896, în ediția Societatea Kisfaludy-Társaság, purtând mențiunea de „Lucrare distinsă cu premiul Széher Árpád”. În cadrul expoziției este expus manuscrisul autograf al acestei lucrări. Interesul directorilor bibliotecii noastre privind viața și opera lui Petőfi este exemplificat nu doar cu ajutorul acestui amplu volum manuscris, ci și prin câteva pagini cu notele lui Gyalui Farkas, care indică pregătirea sa pentru susținerea unui discurs sau pentru o prelegere.

Expoziția se încheie cu o raritate bibliofilă: anuarul *Petőfiana* din 1889, o publicație concepută inițial de clujeanul Farnos Dezső cu scopul de a constitui o serie, din care însă a apărut doar primul număr, în 50 de exemplare numerotate. Exemplarul expus poartă numărul 32 al acestui tiraj limitat.

A MI PETŐFINK. KEZDETEK

Petőfi verseit mindenki ismeri, vagy legalábbis ismerősként tekint rájuk, hiszen mindannyian az irodalmi szövegekkel való szocializációnk legkorábbi szakaszában találkoztunk már Petőfi-sorokkal: *Ej, mi a kő! tyúkanyó, kend..., Megy a juhász számaron...* A költő születése 200. évfordulójának emlékére rendezett kiállításunk a kezdetekre tekint: a sok rétegű Petőfi-kultusból ennek számunkra legfontosabb szeletét, költészetét, szövegeinek továbbélését, hagyományozódását, sokrétű felhasználását és a velük, továbbá a költő személyével való foglalatoskodást emeli a kiállítás fő gondolati szervezőjévé – mindvégig az elindulásra, az elterjedés első fázisaira összpontosítunk.

Kiállításunkat kisebb tematikus egységekből építettük fel: első részében láthatóak a költő még életében megjelent kötetei; a másodikban verseinek kéziratos másolataiból mutatunk meg néhány, a használat és a hagyományozódás szempontjából kiemelendőnek vélt darabot. A Petőfi-versek terjedésével használatuk köre is bővült, ezt szemlélteti a zenei feldolgozások változatossága: versei népdallá, hazafias éneké, műdallá váltak, ismeretlen és nagy nevű zeneszerzők egyaránt rendeltek hozzájuk dallamokat. Köztudott Petőfinek a színészi pálya iránti lelkesedése, az, hogy milyen fontos szerepe volt életében a színháznak, ismertek kísérletei e téren és kudarcai. Színpadi szerzőként is bemutatkozott – a kiállítás egy kisebb csoportja ennek emlékét eleveníti fel. Az emlékezésnek számos momentumából kiemeljük állományainkban őrzött, halálával/eltűnésével kapcsolatos dokumentumok néhány fontos darabját, megidézve a modell-értékűvé vált költő-barátságot és a forradalmár hősi halálát körüllegő legendákat.

Petőfi ismertsége és elismertsége nem szorult a magyar nyelv keretei közé. Nincs még egy olyan költőnk, akinek verseit annyi nyelvre fordították volna mint az övéi, és akinek művei olyan mennyiségben jelentek volna meg idegen nyelveken, E hatalmas fordításirodalomnak is csak a kezdeteit mutatjuk meg (*A mi Petőfinkhez* kapcsolódik a könyvtár másik részében megtekinthető tárlat: Petőfi-kiadások és -értelmezések 20. századi súlyponttal). És nincs

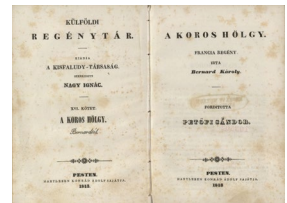
olyan költőnk, akiről annyit elemzést, kritikát írtak volna, mint róla. Tanulmányozásának egy szűk szeletét mutatjuk be: azt emeljük ki, amivel ő, a kezdetekkor városunkhoz kötődik. Ez az út aztán hosszan folytatódik: ez a mi Petőfink és ezek a kezdetek, amelyek aztán szinte átláthatatlanul ágaztak százféle irányba tovább.

Kiállításunkon nyomtatványokból, kéziratokból és illusztratív anyagokból (fénykép, képeslap, metszetek), a nyomtatványok esetében a 19. század végéig megjelent kötetekből válogattunk a korszak szempontjából kiemelendőnek vélt köteteket.

A kiállításunk első darabja a Petőfi-portrék kezdeteit idézi: az első ismert, a nyilvánosságnak szánt Petőfi-kép, Barabás Miklós festő rajza 1845-ből. A Pesti Divatlap számára készült portré litográfia formájában is terjedt, a 22 éves költőt komoly ruházatban, zsinóros atillában ábrázolja.

Ekkor már Petőfi több kötetes szerző volt. Az első nyomtatásban kiadott könyve fordítás, mint tudjuk, irodalmi művek magyarra ültetése pénzkereseti lehetőséget is jelentett. 1843-ban nyári pesti tartózkodása idején regényeket fordított, még abban az évben jelent meg Charles de Bernard (Bernard Károly) művének fordítása, *A koros hölgy*, a következő évben pedig George Payne Rainsford *Robin Hoodja*, a Kisfaludy-Társaság által szerkesztett *Külföldi Regénytár* 12. darabjaként. Shakespeare művei magyar fordításának kiadását egy nagyobb vállalkozás keretében a Magyar Tudományos Akadémia tűzte ki céljául. A *Shakespeare összes színművei* sorozat – „fordítják Arany, Petőfi, Vörösmarty” – első darabja az 1848-ban Petőfi által fordított *Coriolanus* volt. A viharos történelmi idők nem engedték, hogy a sorozatban további kötetek is megjelenjenek.

Petőfi első nyomtatásban megjelent verse, *A borozó*; az Athenaeum 1842. május 22-i száma adta közre, versei megjelenését ennek kiállításával jelezzük. A továbbiakban a Petőfi- verskötetek megjelenésére fektetjük a hangsúlyt, a szép kiállítás, kis, zsebbe való *editio princeps*ek ma már ritkaságszámba mennek. Petőfi alkotó évei – mindössze hét év! – termése 14 kis kötetben jelent meg még életében,¹⁴ ezek között tíz verseskötet van, ezek példányait könyvtárunk is őrzi.

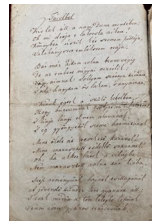

¹⁴ Az *Apostol* csak 1874-ben jelenhetett meg, a szabadságharc leverése nem „kedvezett” a Petőfi-szövegek megjelentetésének.

A napló, az emlékirat és a hírlapi cikk műfaját ötvöző *Lapok Petőfi naplójából* címmel jelent meg egy ívnyi szöveg, Petőfi legismertebb, nyomtatásban megjelent prózai írása, a szabadságharc első hónapjának tudósítása. *Első ív* – szerepel a cím alatt, vagyis remélték a folytatást...¹⁵

A Petőfi-művekhez szorosan kapcsolódva a kiállítás következő momentuma a művek recepciója, használata, „birtokba vétele”. Szövegeinek intenzív használatát nem a halála után megjelent számtalan szövegkiadással illusztráljuk, hanem inkább ennek más szintjeit mutatjuk meg. Elsőként kéziratokban való terjedését. A kéziratos másolat egyfajta „magánhasználatot” feltételez, emellett azonban a kéziratkutatás újabb eredményeit figyelembe véve, joggal feltételezhetünk akár a Petőfi-másolatok esetében is, egyfajta „kéziratos nyilvánosságot”: vagyis azt, hogy a lemásolt szöveg(ek) nem csupán a hagyományozódás egy stációját jelzik, hiszen összeállítójuk, másolójuk ha nem is az örökkévalóságnak szánta ezeket, szűkebb-tágabb környezetében továbbélésüket remélte, feltételezte, hiszen szűkebb-tágabb környezete „élt” ezekkel a szövegekkel. A kéziratok formailag sokfélék lehetnek: egyleveles másolatok, gyűjteményes kötetek, dallammal ellátott versek, színházi feldolgozások – a gyűjteményeinkben fellelhetők közül ezekből válogattunk néhányat. A versmásolatokat – előbb a dallam nélkülieket, majd a dallammal is ellátottakat – a versek keletkezésének időrendjében állítottuk ki.

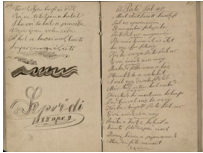
Több Petőfi-versmásolatot is őriz, főként egyleveles kézirat, esetleg kötetlen füzet formájában az *Elegyes versek gyűjteménye* (kézirattári jelzete: Ms. 2991). Ez a több, mint 500 verset tartalmazó gyűjtemény különböző időkben, különféle szerzőktől, más és más kezek által másolt verstár. Benne Petőfi-versek is vannak, a koraiak közül a *Távolból* (1843) című ismeretlen másolatában maradt fenn ebben a

---

¹⁵ A *Históriaí jegyzetek*, amelyet a bizonyos szempontból *Lapok* folytatásának lehet tekinteni, de mindenképpen párhuzamba állítható azzal, 1887-ben jelent meg Baróti Lajos kiadásában: *Petőfi Újabb reliquiái 1838–1848*, gyűjt. Baróti Lajos, kiad. a Kisfaludy Társaság, Bp., Franklin, 1887. Ld.: Hermann Róbert: *Egy visszhangtalan Petőfi-kézirat: a Históriaí jegyzetek*, ItK 2018/1, 36–61.

gyűjteményben; az *Ez a világ amilyen nagy* (1844) egy ismeretlen kéz által a 19. század közepén által összeállított kötetben (*Műdalok*¹⁶), a *Ha az Isten...* címűt egy Finta Endre nevű másoló *Dalfűzér* címmel, 1868-ban összeállított kis kötetébe válogatta be. Két 1847-ben írt verset, *Az Ide kis lyány...* és az *Alkony* címűeket Szilágyi Miklós másolta le Nagyszebenben 1854. december 30-án, az *Elegyes versek* gyűjteményben ez az egyetlen szignált és datált Petőfi-versmásolat.

Seprődi János (1874, Kibéd–1923, Kolozsvár) zenetörténész akit a népzene tudomány úttörőjeként tartunk számon, székelyudvarhelyi református kollégiumi diáksága idején, IV. osztályos korában állított össze egy 49 verset tartalmazó gyűjteményt, amelybe hét Petőfi- verset másolt be, Arany János, Vörösmarty Mihály, Gyulai Pál, Tompa Mihály, Garay János és mások versei mellett. A *Pató Pál úr* (1847) mellé nevét és a másolás évét is odaírta: 1888.

A *Kard és láncz* (1847) című vers másolata egy különös kötetben maradt fenn. E kötet a 19. század utolsó éveiben nagy ismertségnek örvendett, Jókai Mór adott hírt róla a *Pesti Hírlapban*,¹⁷ mint egy addig ismeretlen Petőfi-kéziratról. A hír nemcsak azért volt szenzáció, mert a költő „minden költeményét” tartalmazó kis kötet lett volna az utolsó Petőfi-kézirat, hanem azért is, mert ez ráadásul gyorsírással készült, s a feltételezés szerint maga a költő jegyezte volna le ilyenformán. A gyorsírással történő lejegyzés mesés magyarázata, a kézirat köré szőtt legenda azonban hamarosan szétfoszlott, a Magyar Nemzeti Múzeumban bebizonyították, hogy a kötetecske nem Petőfi kézírata, hanem a 19. század 70-es, 80-as éveiben készülhetett, másolója meg is nevezi magát a kötet végén: „írta Nagy Béla”, aki különben a Gabelsberger-Markovits gyorsírásrendszer egyik hazai úttörője volt. Ezt a kéziratot az Erdélyi Múzeum-Egyesület vásárolta meg, miután meggyőzte tulajdonosát, hogy valóban nem Petőfi kezétől származik,¹⁸ gyorsírással készült mivolta azonban a kuriózumok közé emeli e kötetecskét.

---

¹⁶ A kötet címét a kézirat leltárbavételekor kapta, egyfajta tartalomjelölésként. Sem szerzője, sem lejegyzési ideje nem ismert, a kézírás alapján 19. század közepének tűnik.

¹⁷ *Petőfi könyve*, Pesti Hírlap, 1892. február 14.

¹⁸ [Kelemen Lajos]: *Petőfi stenogramja*, Erdélyi Múzeum, 1906, 61-62. A kéziratot Hajek Adolftól vásárolta az EME, a vásárlás mellett Kelemen Lajos megjegyezte: „Hamis Petőfi kézirat.”

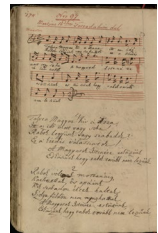

A másolatok közül nem hiányozhat Petőfinek talán a legismertebb négy sora, a *Szabadság, szerelem* (1847). Szentgyörgyi Lajos ezt a verset 1849-ben Nagyenyeden *Dalfűzér* című másolat-gyűjteménye legelejére, még a címlap előtti oldalra tette, színes, virágdíszes keretet festve köré. E gyűjteménybe Szentgyörgyi 317 verset másolt be, köztük több Petőfi-verset is.

Petőfi forradalmi versei közül nyilván több másolatot is őrzünk. Verseit olvasták és félték: olvasásának politikai következményei is lehettek. Ezért inthette óvatosságra *A királyokhoz* (1848) című vers másolója azt, akinek e másolatot készítette: *Kérem barátságosson, hogy ezen verset mindenkinek ne adja a' kezébe.* A forradalom egy erdélyi helyszínén íródott Petőfi versének másolata, a *Vajda-Hunyadon (Április 14. 1849.)*. A költeményt Rigó Gyula nem éppen gyakorlott kezű, 1851-ben készített másolatában állítjuk ki.¹⁹

A Petőfi utolsó verseként ismert *Föl a szent háborúra!* (1849) címűről másolója is tudta, hogy az utolsó vers, a végén megjegyezte: *Petőfi (utolsó költeménye);* más tintával, sokat sejtetően még odaírta: *1848. május. Erdélyben!* Petőfi verseinek politikai üzenete nem volt a közel-kortársak számára kétséges.

Petőfinek több versét még életében többen is megzenésítették – ezzel elérkeztünk kiállításunk egy újabb állomásához: a megzenésített versekhez. Petőfi leghíresebb és a legtöbb szerző által megzenésített költeménye, a *Nemzeti dal* első dallamát Egressy Béni (1814–1851) szerezte 1848. márciusában. Kiállításunkon ennek Szalontai Madass Sándor 1840–1850 között összeállított kottás kéziratában, a *Kótás Dallos* könyvében megőrzött változata látható. Madass Sándor alakja jól ismert a zenetörténeti irodalomban, a népzenei gyűjtésben Bartók és Kodály elődjének tartják. Madass kötete 131 dalt tartalmaz, amelyeket a saját társasága szórakoztatására, a polgárosuló kisnemesség számára írt le.²⁰ Hasonlóképpen ismert Almási Sándor (1807-1875) neve is a zenetörténetben, Madass Sándorhoz hasonlóan őt is a nagy (nép)zenegyűjtők elődjeként tartják számon, két nagy dalgűjteményt is összeállított. Kézirattárunk a

¹⁹ Talán azonos azzal a Rigó Gyulával, aki a század közepén a Dévai Nemzeti Kaszinó aktív tagja volt. Ld. Demeter Lajos – Süli Attila: *Újabb adatok és szempontok Váradai József 1853–54. évi háromszéki mozgalmanak történetéhez*, Acta Musei Militaris in Hungaria, 14, 2014, 15–50.

²⁰ Ld. Benkő András: *Madass Sándor énekeskönyve*, in: Angi István, szerk. Zenetudományi írások, Buk., Kriterion: 1977, 226-267.

kétkötetes *Magyar Dalnok* (a kötetek gerincén: *Magyar Dallok*) című munkáját őrzi, Almási gyűjtéseinek tisztázását, elemzését a zenetörténet több ízben is megtette.²¹ Almási könyvtárunkban őrzött gyűjteményét a népdallá vált *Megy a juhász számaron* kezdetű versnél nyitottuk ki.

A kolozsvári zenekonzervatórium igazgatója, a zeneszerzőként és karmesterként is elismert Farkas Ödön hangjegyes kéziratok hagyatékát gyűjteményünkben őrzük, ebből emeltük ki a *Te a tavaszt szereted* című Petőfi-verset. A nagy német romantikusokat (Schumann, Mendelssohn, Wagner) követő Farkas Ödön (1851–1912) a magyar romantika hangját közkedvelt szerzők verseinek megzenésítésével szólaltatta meg. Farkas Ödön egyik tanítványának, Delly-Szabó Géának kórusművei közül a *Szomjas ember tűnődése* című Petőfi-vers látható itt, ennek 1932-ben megjelent litográfiája.

A szabadságharc 50. évfordulóján díszalbumban adtak közre száz megzenésített Petőfi-verset Budapesten– ezzel az albummal kívánjuk jelezni, milyen méreteket öltött már a 19. század végére Petőfi verseinek megzenésítése. Híres, már korukban elismert zeneszerzők is hozzájárultak a költő kultuszához és Petőfi művei aktualizálásához: 1943-ban Kodály Zoltán szerzett zenét Petőfi *Csatadalához*.

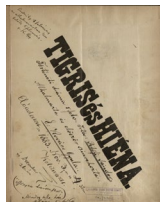
Petőfi-verseket román zeneszerzők is megzenésítettek, ezek közül a kolozsvári népdaltudós, Ioan R. Nicola (1913-1981) három dalt tartalmazó kis nyomtatványát állítottuk ki: három romantikus költő – Alfred de Musset, Mihai Eminescu és Petőfi – verséhez szerzett zenéje partitúráját. Nicola a bukaresti konzervatóriumban végzett, Constantin Brăiloiu diákja volt, akinek munkásságát a maga számára is követendő példának tekintette.

A megzenésített Petőfi-versek sorát a „magyar színészek himnuszának” tekintett *Színészdallal* zárjuk, amelyet Beder Sándor (1896–1946) zeneszerző, tanár zenésített meg, és amelyet 1940. november 11. és 12-én Kolozsváron az operaelőadások előtt énekeltek el.

---

²¹ Benkő András: *Almási Sámuel kétkötetes dalgyűjteménye*, Igaz Szó, 1971/1, 115-120, Almási István: *Kodály Zoltán és Gyulai Ágost Almási Sámuel dalgyűjteményéről* http://www.m-kodalytarsasag.hu/media/eloadasok/2013-/Almasi_Istvan-Almasi_Samuel.pdf

Ezzel tulajdonképpen be is vezetjük Petőfi műveinek színpadra vitt változatait. Ezek közül kettőt mutatunk be. A *Tigris és hiéna* című, négy

felvonásos drámáját öt felvonásosra alakítva vitte színre E. Kovács Gyula Kolozsváron 1883-ban. A mű színpadi előadása Petőfi életében is felmerült, a Nemzeti Színház elfogadta előadásra, Petőfi azonban visszavette, elégedetlen volt azzal, hogy darabja nem rendkívüli bemutatóként, hanem bérletes előadásként kerülne színre. Ecsedy Kovács Gyula korábban is, 1876-ban is színre szeretne volna vinni, december 31-re, a

költő születésnapjára tervezte az előadást. Ez végül nem valósult meg, a darab ősbemutatója 1883. november 3-án volt, ezt még két előadás követte ugyanezen év november 4-én és december 26-án, utána levették műsorról. A Kolozsvári Állami Magyar Színház Dokumentációs Tárában őrzik Ecsedy Kovács Gyula színpadképekkel ellátott rendezői példányát – kiállításunkon az intézmény jóindulatú hozzájárulásának köszönhetően ez is megtekinthető;²² gyűjteményünkben pedig fennmaradt az előadás november 4-i plakátja. Az 1877-ben tervezett *Tigris és hiéna* előadásnak szoros része lett volna E. Kovács Gyula *Petőfi ébredése* című dramolettje, amelyben Petőfi felébred halála után, de amikor értesül a szabadságharc bukásáról, visszatér a sírba. Ennek a „nagy csoportozatokkal” (értsd: élőképekkel) elképzelt „alkalmi költeményt” az 1883-as előadáson már nem kapcsolták szorosan össze a Petőfi-drámával, de még ugyanazon év december 30-án, a költő születésnapjának szentelt díszelőadáson is előadták.

Egy másik, azóta sokat játszott Petőfi-mű, a *János vitéz*, első színrevitele szintén Kolozsváron volt. 1903-ban Bakonyi Károly színműíró elhatározta, hogy színre viszi a magyar irodalom legismertebb művét, a *János vitézt*. A színműhöz a verseket Heltai Jenő írta, zenéjét Kacsóh Pongrácz szerezte, a bemutató 1905-ben volt. Kiállításunkon az 1906. szept. 17- előadás plakátja látható, e Petőfi-műből készült zenés darabot azóta is játsszák.

A emlékezet egy másik útjára tér a kiállítás, Petőfi kultikussá vált alakjának meghatározó összetevője az 1848-49-es forradalomban betöltött szerepe, eltűnése/halála. A forradalmár költő lelkesítése a magyar szabadságharcnak mondhatni védjegyévé is vált, neve összeforrt a szabadságharc eszméivel.

---

²² Ezúton is köszönjük a Színház Dokumentációs Tára kurátorának, Kocsis Tündének és programigazgatójának, Csépi Zoltánnak kölcsönzési kérelmünk kedvező elbírálását, az ezzel járó gyors ügyintézését.

Rejtélyes eltűnése a Segesvár melletti harcmezőről legendák sorának elterjedését eredményezte, kiállításunk e legendák körét is érinti. Eltűnéséről elsőként a *Szabadság. Politikai hírlap* tudósít 1849. augusztus 7-én: „Hős vezérünk [vagyis Bem tábornok] maga is szinte áldozatul lőn túl-merész vállalatának, míg koszorús népköltőnk, a tűzlelkű P. S. - hír szerint - elveszett.” - a hírhez megjegyzést is fűztek: „Minthogy pedig ily tudósításunk [t.i. hogy meghalt volna] máig sincs: alaptalan mendemondának hiszszük és valljuk azon hírt. A Szerkesztőség.”

Aranynak Petőfit idéző költeménye, az *Emlények* Arany János első, 1856-ban megjelent reprezentatív kötetének alapjául szolgáló kézirat-kötet, amelybe részben ő maga, részben diákjai másolták be verseit, ő pedig javította, szerkesztette ezeket. A modell-értékűvé vált költőbarátságot e vers és kettejük fényképe egymás mellé állításával kívántuk megidézni.

Petőfi eltűnése több legendát is táplált, a 19. század végén már viták zajlottak utolsó órái, eleste színhelye körül. Az egyik, napjaink történészei számára ma is fontos forrás gróf Hallerkői Haller József levélgyűjteménye. Haller József 1888–1889 között írt levelei alapján a Marosvidék című újságban Imreh Sándor, a református kollégium nyomdájának vezetője készített a Petőfi sírhelyére vonatkozó beszámolókat tartalmazó gyűjteményt. Haller József több színes rajzot is készített a Segesvár melletti csata színhelyéről a szerkesztőséghez intézett leveleiben, ezeken megjelölte a helyet, amely szerinte Petőfi is nyughelye lett. E levelek közül Haller Józsefnek a szerkesztőséghez 1888. november 25-én címzett levelét állítottuk ki, az itt látható rajzot bővítette és színezte tovább a továbbiakban. Utólag kék ceruzával a következő részletet keretezték be: „Petőfi a csatatérről még 2500 ölnyire esett el meneküléskor. Tanuim mondák: hogy Petőfi a sírbavetéskor és a sírban kiáltotta: Én Petőfi vagyok ... egy muszka gyalogos irgalmatlan volt – ki egy sebzett lábu gy.-szt.-miklósi honvédet is a sír szélénél mellbe ütött és sírba vetette – ámbár még élt volna.”

A sírhelyet szimbolikusan 1888-ban állított obeliszkkal jelölték, ezt egy, a 20. század 20-as éveiből való képeslapon mutatjuk meg.

1956. nyarán román-magyar akadémiai bizottságot állítottak fel Petőfi sírhelyének megállapítására. A bizottság munkálatai nem ismeretlenek a szakmai közönség előtt: a munkálatokat szorgalmazó egyik bizottsági tag,

Dienes András 1958-ban megjelent könyvében részletesen beszámolt róla. Román részről a munkálatok kezdeményezője és szorgalmazója Alexandru Culcer orvos volt, akinek a tárggyal kapcsolatos dokumentumgyűjteménye egy részét könyvtárunk őrzi.²³ Culcer 1948-ban, segesvári orvos korában ismerkedett meg Dienes Andrással, akinek a Petőfi-kutatásokra vonatkozó kérését felvállalta, segítette. Ennek az együttműködésnek igen értékes darabja a *Cercetări Petőfi* címet viselő iratgyűjtemény, amely a bizottság munkálatairól nyilatkozatok, határozatok, jegyzőkönyvek formájában tudósít. A Petőfit körüllegő legendák sem szorultak a magyar nyelv keretei közé, versei még annyira sem. Ő a legtöbbet, a legtöbb nyelvre fordított költőnk, az első világháborúig mintegy 22.500 Petőfi fordítást tart számon a szakirodalom. Ebből a hatalmas mennyiségből – a rendelkezésünkre álló keretek között – a kezdetekből éppen csak néhány kötet mutatunk be: az első német, román, olasz és francia nyelvű fordításokat.

Petőfi első fordítója Dux Alfréd volt, ő már 1845-ben megjelentette Petőfi verseit németül. Egy másik híres, korai német fordítója Kertbeny Károly volt, aki még a költő életében, 1849-ben megjelent fordítását két ajánlással is ellátja: Heinének illetőleg Petőfinek szólóval: „...nevednek és hírednek a külföldön pályát törni kívántam” – írja a Petőnek szóló ajánlásban. Kertbeny 1850-ben már a *János vitéz*t jelentette meg, műfaját népmesének nevezi; a hozzá fűzött irodalomtörténeti összefoglalóban Petőfi sikerét népköltői szerepével magyarázza. Petőfi sikere töretlen volt a német nyelvterületen, a 19. század végéig is számos német nyelvű Petőfi-fordítás készült, számos fordítótól. Petőfit azonban nemcsak Németországban fordítottak, ezt egy századvégi erdélyi szász, Heinrich Melas fordításával illusztráljuk.

Az első román fordítások a 19. század 60-as éveiben készültek. Elsőként a pesti (*Aurora romana*, *Familia*) és az erdélyi irodalmi lapok adtak közre Petőfi vers-imitációkat, ill. fordításokat, a 19. század utolsó két évtizedében azonban már a Kárpátokon túli lapok is közöltek ilyeneket. Kiállításunkon az *Aurora romana* 1865. évi száma látható, benne az *Iffjúság* c. Petőfi-vers átdolgozásával G. Marchisiutól. A Brassai Sámuel és Meltzl Hugó által

---

²³ A maga és családi irat- és könyvtárával együtt Dan Culcer adományaként érkezett igen értékes, részben feldolgozás alatt levő anyagról van szó. Az adományozó figyelmeztetett, hogy apja irattárának egy másik része a marosvásárhelyi Állami Levéltárban hozzáférhető.

szerkesztett, Kolozsváron kiadott *Összehasonlító Irodalomtörténeti Lapok* az 1877-es szám *Petőfi-Polygotte* főcímmel a *Reszket a bokor mert...* című vers román és olasz fordítását közli, az elsőt Grigore Silasi, a kolozsvári egyetem román irodalomtörténésze, a másodikat Giuseppe Cassone szicíliai költő, Petőfi legtöbb versének olasz fordítója jegyzi.

Az *apostol* csak 1874-ben jelent meg magyarul, idegen nyelvű fordításai is gyorsan megjelentek. Román nyelvre Ștefan Octavian Iosif fordította, Petőfi megismertetéséért a román ajkú olvasók körében legtöbbit ő és Octavian Goga tettek, az ő poétikailag kiművelt, értő irodalmi fordításaik tették Petőfit kedvelt és szeretett költővé a román közönség előtt. Az *Apostol* 1896-ban jelent meg román nyelven – ezzel azt is illusztráljuk, hogy Petőfi román nyelvű fordításai ekkorra már nemcsak Pesten és Erdélyben, hanem a Román Királyságban is megjelentek. Mellé egy hasonló korú (1892) német nyelvű változatot tettünk, Ludwig Stein-Abai fordítását.

Ugyancsak Ștefan Octavian Iosif fordítói munkája az 1897-ben, Craiován megjelent Petőfi-antológia, az irodalmat, tudományt és művészetet népszerűsítő sorozatban. E román nyelvű antológia mellé egy szlovák Petőfi-válogatást tettünk. Szlovák nyelven viszonylag későn, 1870-ben jelentek meg különféle folyóiratokban Petőfi-fordítások, az első szlovák nyelvű Petőfi-kötet 1871-ből való.

A francia és az angol nyelvű Petőfi-fordításokat is példázzuk. Angol nyelvre már a költő életében is fordítottak Petőfi-verseket, az első angol nyelvű Petőfi-kötet 1866-ban jelent meg. Kiállításunkon egy különböző szerzők verseiből, valamint népdalokból készült válogatás látható Edward Dundas Butler, az európai kisnyelveket jól ismerő nyelvész fordításában. Francia nyelvre is korán, már az 1850-es években fordították Petőfi költeményeit, az első gyűjteményes kiadás 1871-ben jelent meg, Újfalvi Károly Jenő (Charles-Eugène Ujfalvy) fordításában.

A kiállítás utolsó részének Kolozsvár és Petőfi alcímet is adhatnánk: e helyen a költő kolozsvári kultuszához kapcsolódva nyitunk utat a Petőfi-tanulmányok irányába, a kolozsvári „regionális narratívának”²⁴ néhány mozzanatát illusztráljuk. Köztudott, hogy a költő nászútja idején, 1847-ben néhány napot városunkban töltött a Gaetano Biasini által működtetett szállodában. A

---

²⁴ Szabó-Reznek Eszter: Meltzl Hugó és a kolozsvári Petőfi-ellenkánon Kíséret a „nemzeti költő” regionális újraértelmezésére, *Itk*, 2016/2, 215-224.

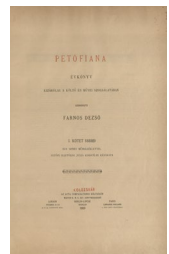
főhomlokzat emeletén Petőfi Sándor emlékét őrzi egy 1897-ben állított mészkőtábla, amelynek felirata: Itt volt szállva / Petőfi Sándor / és neje / 1847 okt. 21-től 24-ig / Megjelölte a helybeli áll. / felsőbb leányiskola kegyeleti / 1897 márc. 15. Azóta is a kolozsvári Petőfi-kultusz emlékhelye: a március 15-i ünnepek ma is ezen épület előtt zajlanak.

A kolozsvári irodalomtörténészek köréből a kezdeti időszakból kiemelkedik Meltzl Hugó (Hugo von Meltzl) neve, őt tartják a Petőfi-ellenkánon képviselőjének. 1879-től a kolozsvári egyetem német nyelv-és irodalom tanára tartotta az első szövegkritikai jellegű, komparatív módszert követő előadásokat Petőfiről, a költőt a goethei értelemben vett világirodalom szerzői közé sorolta. A *siciliai Petőfi-iskola* című írása először a *Kelet* című folyóiratban jelent meg 1879-ben, e tanulmányban a szicíliai Giuseppe Cassone Petőfi-fordításait méltatja. A Petőfi versei díszkiadása (Athenaeum, 1874) körül kirobbant filológiai vitában Meltzl Hugó is részt vett, ennek egy emlékét is kiállítottuk.

A kolozsvári Petőfi-kultusz egyik igen fontos kezdeményezése a költő életének, művészetének teljes feltárására vonatkozó, negyedévente megjelenő folyóirat alapítása. A Petőfi kritikai kiadás előkészítését célzó munkálatokat a folyóirat szerkesztői, Csernátoni Gyula, a református kollégium tanára, Meltzl tanítványa, Ferenczi Zoltán az egyetemi és az Erdélyi Múzeum-Egyesületi könyvtár igazgatója, Korbuly József gépészmérnök irányították. A folyóirat 1888-1895 között jelent meg.

E munkálatok egyik eredménye, hogy Kolozsváron készült el az első Petőfi-monográfia. A Kisfaludy-társaság pályázatot írt ki Petőfi-monográfia elkészítésére, végül 1890-ben Ferenczi Zoltánt bízta meg a könyv megírásával. A mű 1896-ban jelent meg a Kisfaludy Társaság kiadásában mint Széher Árpád-jutalommal kitüntetett pályamű. Ennek a munkának autográf kéziratát állítottuk ki. Könyvtárunk igazgatóinak Petőfi iránti érdeklődését nemcsak ez a vaskos kéziratkötet jelzi: Gyalui Farkas néhány oldalas jegyzete talán egy ünnepi beszédre, előadásra készülés nyoma lehet.

A kiállítást ritkasággal zárjuk: az 1889-ben megjelent *Petőfiana* című évkönyvvel, amelyet a tervek szerint a kolozsvári születésű Farnos Dezső kiadványsorozatnak képzelt el, azonban ebből csak az első szám jelent meg, 50 számozott példányban. Példányunk a 32. számot viseli.

CATALOG – KATALÓGUS

EDIȚII PRINCEPS – PETŐFI – MŰVEINEK ELSŐ KIADÁSAI

1. Petőfi Sándor. - Barabás Miklós rajza, 1845.
2. *A koros hölgy*. Francia regény. Írta Bernard Károly. Fordította Pestőfi Sándor. Pest: Hartleben Konrád, 1843.
3. *Robin Hood*. Angol regény. Írta James György. Pest: Hartleben Konrád, 1844.
4. *Coriolanus*, Shakespeare után angolból Petőfi Sándor, Pest, nyomtatott Beimelnél, 1848.
5. Petőfi Sándor: *A borozó*, in: Athenaeum, 1842. május 22.
6. Petőfi Sándor: *A helység kalapácsa*. Buda: Magyar Kir. Egyetem betűivel, 1844.
7. Petőfi Sándor: *Versek 1842–1844*. Buda: Magyar Kir. Egyetem betűivel, 1844.
8. Petőfi Sándor: *Czpruslombok Etelke sírjáról*. Pest: Beimel József betűivel, 1845.
9. Petőfi Sándor: *Versek*. Pest: Beimel József, 1845.
10. Petőfi Sándor: *Szerelem gyöngyei*. Pest: Landerer és Heckenast, 1845.
11. Petőfi Sándor: *János vitéz*, Pest, Vahot Imre, 1845.
12. Petőfi Sándor: *A hóhér kötele*. Pest: Hartlieben Konrád Adolf, 1846.
13. Petőfi Sándor: *Felhők*. [Pest: Emich?], 1846.
14. *Petőfi összes költeményei egy kötetben*. Pest: Emich Gusztáv, 1847.
15. Petőfi Sándor: *Tigris és hiéna*. Pest: Emich Gusztáv, 1847.
16. *Lapok Petőfi Sándor naplójából*. Pest: Landerer és Heckenast, 1848.
17. *Petőfi Sándor összes költeményei 1842–1846*. Pest: Emich Gusztáv, 1848.

RECEȚIA – PETŐFI – RECEPCIÓ

18. Petőfi Sándor. Rajz után készült sokszorosítás, árusításra. Veress Ferenc fotója, 18??.
19. Petőfi Sándor: *Szabadság, szerelem*. – in: Szentgyörgyi Lajos: *Dalfűzér*, Nagyenyed, 1859. / Copia lui Szentgyörgyi Lajos în volumul *Dalfűzér*, din 1859, Aiud.
20. Petőfi Sándor: *Alkony*. – Szilágyi Miklós másolata, Nagyszeben, 1854. / Copia lui Szilágyi Miklós, Sibiu, 1854.

21. Petőfi Sándor: *Távolból; ... hoz* – ismeretlen másolata, 19. sz. közepe. / Copie anonimă, mijlocul sec. al 19-lea.
22. Petőfi Sándor: *Ez a világ amilyen nagy; Mi lennék* – ismeretlen másolata, *Műdalok* c. kötetben, 19. sz. közepe. / Copie anonimă, mijlocul sec. al 19-lea, în volumul intitulat *Műdalok*.
23. Petőfi Sándor: *Ha az Isten ...* – in: Finta Endre: *Dalfűzér*, Olmütz, 1868. / Copia lui Finta Endre în volumul *Dalfűzér*, Olmütz, 1868.
24. Petőfi Sándor: *Vajda-Hunyadon, 1849. április 14.* – in: Rigó Gyula: *Magyar Vers gyűjtemény*, 1851. / Copia lui Rigó Gyula în volumul *Magyar Vers gyűjtemény* din 1851.
25. Petőfi Sándor: *A királyokhoz* – ismeretlen másolata, 19. sz. közepe. / Copie anonimă, mijlocul sec. al 19-lea.
26. Petőfi Sándor: *Föl a szent háborúra* – ismeretlen másolata, 19. sz. közepe / Copie anonimă, mijlocul sec. al 19-lea.
27. Petőfi Sándor: *Pató Pál úr* – in: Seprődi János versgyűjteménye, 1888. / Copia lui Seprődi János din 1888.
28. Petőfi Sándor: *Kard és lánc* – in: [Petőfi Sándor versei] – Nagy Béla stenogramja, 1870–80. / Stenograma lui Nagy Béla, cca. 1870–80.
29. Petőfi Sándor: *Forradalmi dal* [Talpra, magyar] – in: *Nótás dallos könyv : a vig társaságokban való haszonvétele*. Öszve szedte, rész szerint magyarra fordította, kótára tette, és le irta Szalontai Madass Sándor, 1840–1850. / In: *Nótás dallos könyv ...*, 1840–1850, de Szalontai Madass Sándor, copist, traducător, note muz.
30. Petőfi Sándor: *Megy a juhász számaron* – in: Almási Sámuel: *Magyar Dalnok*, 19. sz. / In: *Magyar Dalnok*, sec. 19, de Almási Sámuel, copist, note muz.
31. Petőfi Sándor: *Te a tavaszt szereted* – énekhang zongorakíséréssel, Farkas Ödön kézírata, 19. sz. vége – 20. sz. eleje. / Pentru voce și pian, de Farkas Ödön, sfârșitul sec. al 19-lea – începutul sec. al 20-lea, manuscris original.
32. Langer Viktor, szerk.: *1848–1898. Petőfi-album. 100 ének és dal Petőfi költeményeire*, Budapest, Rózsavölgyi és Társa, 1898.
33. Kodály Zoltán: *Csatadal* – szöveg: Petőfi Sándor. Budapest, 1943.
34. Delly-Szabó Géza karművei: *Szomjas ember tünődése*. Férfikari partitúra. [Litográfia]. Cluj-Kolozsvár, [1932].

35. *Trei melodii pentru canto si piano de Ioan R. Nicola*: M. Eminescu: Și dacă ramuri... – A. de Musset: Nu ma uita... – Alex Petőfi: Cantecele mele. București: Lito. Eckhardt, [1944].
36. *Színészdal*. Petőfi Sándor versére zenéjét szerzette Beder Sándor, Bp., 1940.
37. E. Kovács Gyula: *Tigris és hiéna*. Rendezői példány, autográf kézirat (Kolozsvári Állami Magyar Színház Dokumentációs Tára) / Exemplar regizorial, manuscris autograf (Centrul de Documentare al Teatrului Maghiar de Stat, Cluj).
38. Petőfi Sándor: *Tigris és hiéna*, rendezte E. Kovács Gyula, Kolozsvár, Nemzeti Színház előadásának plakátja, 1883. nov. 3. / Afișul spectacolului *Tigris és hiéna*, de Petőfi Sándor , regizat de E. Kovács Gyula, Cluj, Teatrul Național, 3 noiembrie 1883.
39. E. Kovács Gyula: *Petőfi ébredése*, Kolozsvár, Magyary Mihály betűivel, 1884.
40. *János vitéz*, írta Bakonyi András, a verseket Heltai Jenő, zenéjét szerezte Kacsóh Pongrácz E. Kovács Gyula, Kolozsvár, Nemzeti Színház előadásának plakátja, 1906. szept. 17. / Afișul spectacolului *János vitéz*, text de Bakonyi András, poezii de Heltai Jenő, melodii de Kacsóh Pongrácz, Cluj, Teatrul Național, 17 septembrie 1906.

MEMORIA LUI – PETŐFI – EMLÉKEZETE

41. Híradás Petőfi eltűnéséről. – Szabadság. Politikai Hírlap, 1849. augusztus 7. / Anunț despre dispariția lui Petőfi, ziarul *Szabadság.Gazetă politică*, 7 august 1849.
42. *Petőfi*. Rajz után készült fiktív fényképe. – Veress Ferenc (?), 18?? / Fotografie după desen, Veress Ferenc (?), 18??.
43. *Arany*. Kőrajz után készült fényképe. – Veress Ferenc (?), 18?? / Fotografie după litografie, Veress Ferenc (?), 18??.
44. Arany János: *Emlények*. – *Kisebb költemények*. Részben autográf kézirat / Poezia lui Arany János în memoria lui Petőfi, manuscris parțial autograf.
45. Néhai Hallerkői Haller József úrnak Petőfi sírhelyére vonatkozó igen fontos levelei és más, a tárgyra vonatkozó okmányok, 1888. / Documentele și scrisorile lui Haller József referitoare la mormântul lui Petőfi, lângă Albești, 1888. Manuscris autograf.

46. Monumentul lui Petőfi din Albești – A fehéregyházi Petőfi síremlék – Das Weisskircher Petőfi-Grabmal, 192?. Levelezőlap / Ilustrată.
47. Alexandru Culcer. Memoriu către Comitetul Central al Partidului Muncitoresc Român, Secția Agitație și Propagandă, București, februarie, 1955. In: Alexandru Culcer: *Cercetări Petőfi*, 1955–1956. / Alexandru Culcer: Beadvány a Román Munkáspárt Központi Bizottságának Propaganda Osztályához, Bukarest, 1955. február.

TRADUCERI – PETŐFI – FORDÍTÁSOK

48. *Gedichte von Alexander Petőfi*. Aus dem Ungarischen übertragen durch Kertbeny, Frankfurt am Main, Literarische Anstalt, 1849.
49. *Der Held János*. Ein Bauernmärchen von Alexander Petőfi. Aus dem Ungarische übersetzt durch Kertbeny, Stuttgart, Druck und Verlag Eduard Hallberger, 1850.
50. *Gedichte von Alexander Petőfi*. Aus magyarischen übertragen von Heinrich Melas. Hermannstadt, Druck und Verlag von W. Kraft, 1891.
51. G. Marchisiu: *Juneția*. După Petőfi. In: *Aurora romana*, Pesta, 1865. 13 Ianuarie.
52. *Petőfi-Polygotte: Reszket a bokor, mert ... – Tremura rugulu, că ... – Il rumoscella tremula*, trad.: Gr. Silasi, G. Cassone. In: *Összehasonlító Irodalomtörténelmi Lapok*, szerk. Brassai Sámuel és Meltz Hugó, Kolozsvár, 1877.
53. *Der Apostel*. Ein epische Gedicht von Alexander Petőfi. Deutlich von Ludwig Stein-Abai, Leipzig, Verlag von Wilhelm Friedrich, 1892.
54. Alexandru Petőfi: *Apostolul și alte poesii*. Trad. de Șt. O. Iosif. (Biblioteca pentru toți, nr. 99). București, C. Müller, 1896.
55. Alexandra Petőfi-ho: *Lyricke básne*. Poslovečil Frant. Otto Matyenauer-Beňovský. Trnave, Tlačou a nákladom Adolfa Horovitz, 1893.
56. Alexandru Petőfi: *Poezii alese*. Traduceri libere de Șt. O. Iosif. Cu o prefață și portretul autorului. (Biblioteca de popularizare pentru literatură, știință și artă, nr. 32), Craiova, Institutul de Editură Ralian și Ignat Samtica, [1897].
57. *Poesies Magyares Péteofi Sandor*. Traduction par H. Desbordes-Valmore et Ch. E. Ujfalvÿ de Mezö-Kövesd, Paris, Librairie internationale, 1871.

58. *Legend of the Wondrous Hunt*, by John Arany. With a few Miscellaneous Pieces and Folk-Songs. Translated from the magyar by E. D. Butler F.R.G.S. London, Trübner and CO., 1881.

PETŐFI LA CLUJ – KOLOZSVÁRON

59. Biasini szálloda, Kolozsvár / Hotelul Biasini, Cluj. 19??. Képeslap / Ilustratã.

60. *Petőfi-Múzeum*. I. évf., 1. sz. Kiadják: dr. Csernátoni Gyula, dr. Ferenczi Zoltán, Korbuly József, Kolozsvár, Ormós Ferenc, 1888.

61. Meltzl Hugó: *A siciliai Petőfi-iskola*, Kolozsvár, 1879.

62. Meltzl Hugó: *A Petőfi Sándoron, a mi szívünk szerint való, nagy emlékezetű poétánkon megpróbált, legutolsó erőszakról szóló, kurta, de igaz hűséggel elbeszélte történetét*, Kolozsvár, K. Papp M., 1874.

63. Ferenczi Zoltán: *Petőfi életrajza*, Kolozsvár, 1890–1896. Aufográf kézirat / Manuscris autograf.

64. Gyalui Farkas jegyzetei Petőfiről. Autograf kézirat, 190?. / Manuscris autograf, 190?.

65. *Petőfiana. Évkönyv. Kizárólag a költő és művei szolgálatában*.

Szerkeszti Farnos Dezső. I. kötet. 1888/89. Egy színes melléklettel Petőfi, illetőleg Julia kiadatlan kézirata. Számozott kiadás. Kolozsvár, Márton Kálmán, 1889.